

ULUSLARARASI HUKUKTA TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ, TANIMA DOKTRİNİ VE BİR NORM OLARAK AYRILMA HAKKI

Fatma TAŞDEMİR*

Geliş Tarihi (Received): 17.04.2015 – Kabul Tarihi (Accepted): 07.08.2015

ÖZ

“Ulusal self determinasyon” genellikle pozitif bir ilke olarak kabul edilirken, ayrılma hakkı kaos, istikrarsızlık ve yıkıcılıkla ilişkilendirilen negatif bir kavramdır. Aslında rızaya dayalı ayrılma hakkı problematik değildir. Asıl sorun, hiçbir haksızlığa uğramayan ve ayrılmasına rıza gösterilmeyen bir grubun ayrılmasıdır. Soğuk Savaş sonrası döneme kadar tek yanlı ayrılma olaylarına karşı küresel tabu devam etmiş ve toprak bütünlüğü ilkesine üstünlük tanınmıştır. Sömürgecilik dışı durumlarda self determinasyon bir bağımsızlık hakkı olarak değil, daha ziyade mevcut bir devletin içinde özerklik uygulaması olarak görülmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde tek yanlı ayrılmalar farklı bağımsız devletlerde meydana gelmektedir. Avrupa’da da bağımsızlık sloganları yükselmektedir. Katalan, İskoç ve Flaman milliyetçiliği birbiriyle ilintili üç faktör tarafından şekillenmektedir: Kimlik, Otonomi ve Ekonomi. 2008’de Kosova ve 2011’de Güney Sudan’ın devlet olarak tanınması dışında söz konusu ayrılıkçı birimlerin hiçbirisi şimdiye kadar devlet olarak tanınmamıştır. Soğuk Savaş’ın sona ermesi, egemenlik ve ülkesel bütünlük kavramlarına zorluklar çıkarmakla birlikte fiiliyatta ayrılma konusundaki geleneksel görüşleri kökten değiştirmemiştir. Self determinasyon ve ayrılma amaçlı çatışmalar en sürekli ve yıkıcı çatışma şekilleri arasındadır. Bu çatışmaları önlemede kesin bir zafer ve uzamış çatışmalar dışında bir başka seçenek vardır. Bu “müzakere” seçeneğidir.

Anahtar Kelimeler: Ayrılma, Kendi Kaderini Tayin, Tanıma, Toprak bütünlüğü, Otonomi, Federalizm.

* Doç.Dr.,Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, tfatma@gazi.edu.tr

**THE PRINCIPLE OF TERRITORIAL INTEGRITY, THE
DOCTRINE OF RECOGNITION AND THE RIGHT TO
SECESSION AS A NORM IN INTERNATIONAL LAW**

ABSTRACT

“National self-determination” is generally accepted as a positive principle whereas the right to secession is a negative concept associated with chaos, instability and destructiveness. The consensual right to secede is not problematic. The real problem is the secession of a group that is never subject to injustices and is not given consent to secede. The global taboo against the cases of unilateral secession stood until the post-Cold War era; the principle of territorial integrity was recognised as superior. Except for colonialism, self-determination that is not accepted the right to independence is approved the autonomy application in a existing state. In the post-Cold War era, unilateral secessions has generally occurred in newly independent states. Also in Europe, independence slogans are increasing day by day. The Catalan, the Scottish and the Flemish nationalisms are shaped by three related factors: Identity, Autonomy and Economy. Except for Kosovo in 2008 and South Sudan in 2011, none of the separatist unit were recognized as a state by now. Though the traditional opinions about the separation that fashes the concepts as the end of the Cold War, sovereignty and territorial integrity, the radical opinion of the traditional opinions about the separation can not be changed. Conflicts targeting self-determination and secession are generally among the most perpetual and destructive conflicts. There exists another choice apart from the choices of ultimate victory and the prolonged conflict. This is the choice of negotiation.

Keywords: Secession, Self-determination, Recognition, Territorial Integrity, Autonomy, Federalism.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşından 1990’larda Soğuk Savaşın bitmesine kadar olan süreçte uluslararası toplum yeni devlet yaratma süreci olarak bilinen “tek yanlı ayrılma” hakkına karşı oldukça mesafeli yaklaşmış ve bunu bir tabu olarak görmüştür. Bu dönemde devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi kutsal kabul edilmiştir. Ne var ki son 25 yıldır meydana gelen olaylar toprak bütünlüğü ilkesinin self determinasyon hakkına olan üstünlüğünün sorgulanmasına neden olmuştur. Ayrılma olaylarına karşı artan bu yoğun ilgi “sömürgecilik bağlamı dışında tek yanlı ayrılma” olgusunun bir “norm” haline gelip gelmediğinin incelenmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmada self determinasyon ve ayrılma hakkı kısaca analiz edildikten sonra uluslararası toplumun sömürgecilik bağlamı dışındaki ayrılma olaylarına yaklaşımı “toprak bütünlüğü ilkesi” ve “tanıma” doktriniyle ilişkilendirilerek ele alınacaktır. Son dönemlerde meydana gelen Kosova, Güney Sudan, Katalonya, İskoçya, Kırım gibi örnek olaylardan yola çıkarak en azından belli koşullarda uluslararası toplumun tek yanlı ayrılma olaylarına yeşil ışık yakıp yakmadığı tartışılacak ve toprak bütünlüğü ilkesinin eski önemini koruyup korumadığı sorgulanacaktır. Çalışmada son olarak self determinasyon uyuşmazlıklarını çözmede müzakere yöntemi üzerinde durulacaktır. Sonuç kısmında ise konuya ilişkin tespit ve önerilere yer verilecektir.

I) SELF-DETERMİNASYON VE AYRILMA HAKKI

A) Self-Determinasyon Hakkı

Kendi kaderini tayin etme kavramının tarihsel kökleri “kişinin kendi mezhebini serbestçe belirleme hakkı’ ile ilişkilendirilerek Orta Çağ’a kadar götürülmekle birlikte (Allot, 1993:183), self determinasyon ilkesi, kökenini, 1789’daki Fransız İhtilali’ni besleyen bireylerin eşitliği ve yönetilenlerle hükümet arasında sosyal sözleşme teorisine dayanan bir felsefeden almıştır (Gardam, 1993: 44). Bu felsefe Kuzey Amerika kolonilerinin 4.7.1776 tarihli bağımsızlık bildirgesinden etkilenmiştir (Wilson, 1988: 56).

I. Dünya Savaşı’nın başlangıcında self-determinasyon ve milliyetçilik prensibi oldukça önemli bir yer tutmuştur (Pomerance, 1982: 2). İtilaf devletlerinin çoğu Savaş’ın başlıca amacının bu iki ilkeyi gerçekleştirmek olduğunu ileri sürmüşlerdir (Cassese, 1995: 24). Ancak self determinasyon ilkesine Milletler Cemiyeti (MC) Misakında yer verilmemiştir. MC Misakının kalbini teşkil eden 10. maddede devletlerin toprak bütünlüğü garanti altına alınmıştır (Pomerance, 1982: 7). Bununla birlikte self determinasyon konusu Finlandiya ve İsveç arasında çıkan Aaland Adaları

sorunu bağlamında MC Konseyi önüne gelmiştir. MC Konseyi, Aaland Adalarının Finlandiya'nın egemenliğinde olmasına ancak Finlandiya'nın geniş bir özerklik tanınmasına karar vermiştir (Arsava, 1981a: 61-66). Böylece Aaland Adaları sorunu, self determinasyon hakkının tanınması yerine tamamen bir azınlık koruması ile çözülmüştür (Uz, 2007: 65). I. Dünya Savaşı sonrası dönemde self-determinasyon siyasi bir önerme ve retoriksel bir slogan olarak revaçtaysa da uluslararası hukuk normlarının bir parçası haline gelmemiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması'nda self determinasyon ilkesi 1/2 ve 55. maddelerde yer almıştır (Gardam, 1993: 45). Ancak uygulama alanı ve parametreleri kesin olarak belirlenmiş genel ve işlevsel bir hak olarak değil, sadece Birleşmiş Milletler'in gerçekleştirmeyi istediği amaçlarından birisi olarak düzenlenmiştir (Pomerance, 1992: 9). BM Anlaşması'nda kesin olarak tanımlanmayan ilke üye devletlere doğrudan ve ivedi hukuki yükümlülükler getirmemiştir.

1960 yılı self determinasyon kavramının sömürgecilik bağlamında gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. BM Genel Kurulu bu dönemde kavramın içeriğini daha kesin bir şekilde tanımlamak için çok sayıda karar kabul etmiştir. 14 Aralık 1960'da Genel Kurul tarafından kabul edilen 1514 (XV) sayılı "*Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Karar*" ve 15 Aralık 1960 sayılı 1541 (XV) sayılı kararlar BM'deki devrimsel sürecin başlangıcı olmuştur (Pomerance, 1992: 11). BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1962 tarihli 1803 (XVII) sayılı "*Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirisi*"; 24 Ekim 1970 tarihli, 2625 (XXV) sayılı "*BM Andlaşması'na Uygun Olarak Devletlerarasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi*" ilkeye geniş bir şekilde yer vermiştir. BM Genel Kurul kararları neticesinde self determinasyon yalnızca bir ilke olmaktan çıkmış ve uluslararası bir hak haline gelmiştir (Hannum, 1996: 18).

1960 yılında insan haklarına ilişkin ikiz sözleşmeler olarak anılan "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme" ve "Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme"nin kabulü uluslararası hukukta self determinasyonun farklı türlerini gündeme getirmiştir. Her iki sözleşmenin birinci maddesinde ortak düzenlemeye konu olan self determinasyon hakkı sadece sömürge yönetimi altındaki ülke halklarına değil tüm halklara doğru genişletmiş ve böylece kişisel ve siyasal haklarla devamlı bir bağlantı kurularak içsel self determinasyon hakkı gündeme gelmiştir (Gardam, 1993: 54). Sözleşmeler çerçevesinde self determinasyon hakkı bağımsızlığın kazanılmasıyla sona eren bir defalık bir hak değil devamlılık arz eden bir hak haline gelmiştir (Cassese, 1995: 55). Sözleşmelerin ortak madde 1'in 2. fıkrası ise self determinasyon hakkına siyasal boyut yanında ekonomik bir boyut daha kazandırmıştır (Halperin, Scheffer ve Small, 1992: 22).

1 Ağustos 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedinin VIII. Bölümünde de eşit haklar ve halkların self-determinasyon hakkına yer verilmiştir (Cassese, 1995: 285). Ancak Helsinki Nihai Senedinde herhangi etnik grup ya da azınlığa self determinasyon hakkı verilmemiş ve ayrılmaya yönelik hiçbir hak tanınmamıştır (Hannum, 1996: 22). 21 Kasım 1990 “Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı’nda” devletlerin toprak bütünlüğüne üstün önem verilmiş, ülkesel bütünlük pahasına self determinasyonun gerçekleşmesine izin verilmemiştir (Cassese, 1995: 287-288).

5-29 Haziran 1990 tarihli Kopenhag dokümanında self determinasyon hakkı belirtilmemiştir. Anılan belgede azınlık hakları insan haklarının bir parçası olarak ele alınmıştır. 24 Mart 1992’de kabul edilen Helsinki Belgesi ile erken uyarı ve ön alma mekanizmasını içeren ulusal azınlıklar komiserliği kurulmuştur (Arsava, 1993b: 105-106). 18 Eylül 2000 tarihinde kabul edilen BM Milenyum Deklarasyonu’nda da sömürge hâkimiyeti ve yabancı işgali altındaki halkların self determinasyon hakkına değinilmiştir (United Nations Millennium Declaration, 2000).

Self determinasyon hakkı ülkelere ya da hükümetlere değil “halklara” verilen bir haktır. Dekolonizasyon sürecinin en bariz olayları dışında bir halkı tanımlamada objektif bir kriter geliştirilememiş olmakla birlikte BM tarafından “ülkesel kriter”, “etnik kritere” tercih edilmiştir (Pomerance, 1982: 18). Bu hakkın sahipleri yakın zamanlara kadar aşağıdaki birimler olmuştur (Solman, 1993: 256):

1-Hala bağımlı olan halklar; yani bunlar vesayet altındaki ülkelerde, muhtar olmayan ülkelerde ve bağımsızlığa henüz ulaşamamış diğer ülkelerde yaşayan halklardır.

2-Yabancı boyunduruğu, hâkimiyeti ve kullanımına maruz kalan halklar.

3-Irkçı rejimler altında yaşayan halklardır.

Self-determinasyon ilkesinin normatif karakterinin *jus cogens* doğada olduğuna ilişkin görüşler son dönemlerde kuvvet kazanmıştır (Gardam, 1993: 49). UAD Namibya’da Güney Afrika’nın Sürekli Varlığı konusunda 21.6.1971 tarihli ve Batı Sahra konusundaki 16.10.1975 tarihli danışma görüşlerinde sömürge ve muhtar olmayan ülkeler için self determinasyon hakkının uluslararası teamül hukukunun bir ilkesi olduğunu kabul etmiştir (Tomuschat, 1993: 2). UAD 30 Haziran 1995 tarihli Doğu Timor kararında ise self-determinasyon ilkesinin çağdaş uluslararası hukukun en önemli ilkelerinden birisi olduğunu ve “*erga omnes*” nitelikte bir “buyruk kuralı” olduğunu teyit etmiştir (*East Timor-Portugal v. Australia- Judgment of June 1995*). UAD’ın bu yorumu doktrinde Crawford gibi önemli uluslararası hukukçular tarafından desteklenmiştir (Crawford, 2006: 127).

B) Ayrılma Hakkı

Ayrılma kavramı andlaşmalar hukukunda ya da BM Genel kurul kararlarında tanımlanmamıştır. Etimolojik olarak “ayrılma (secession)” kavramı, Latince “secedere”, “ayrı” anlamına gelen “se” ve “gitmek (go)” anlamına gelen “cedere” kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır (Online Etymology Dictionary, 2015). Oxford İngilizce Sözlüğü kavramı “Bir ittifaktan, bir federasyondan, siyasal ya da dini ya da benzeri bir teşkilattan ayrılmak ya da resmi olarak geri çekilmek” şeklinde tanımlamaktadır (Oxford Dictionaries, 2015). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ise kavram “bir yerden, bir kimseden ya da bir şeyden uzaklaşmak; boşanmak” (Türk Dil Kurumu, 2015) şeklinde tanımlanmıştır. Crawford ayrılmayı, “*eski egemen devletin rızası olmaksızın kuvvet kullanma ya da tehdidi ile yeni bir devletin kurulması*” olarak tanımlamaktadır (Crawford, 2006: 375). Glen Anderson’a göre ayrılma, “*yeni bir devlet kurmak için mevcut bir devlet parçasından (sömürge ya da sömürge-olmayan) toprağın (territory) geri alınmasıdır (withdrawal)*.” (Anderson, 2013: 344-345). Bu tanımda ayrılma geri çekme ile eş anlamlı olup; ilhak, devir, irredantizm, çözülme ve otonomi kavramlarından farklıdır (Anderson, 2013: 382-385). Ayrılmada mevcut devletten sadece toprak değil egemenlik de almak söz konusu olduğu için devletlerin egemenliği ve toprak bütünlüğü ilkelerine aykırı düşmektedir (Anderson, 2013: 346). Allen Buchanan ayrılmayı “*rızaya dayalı (consensual) ayrılma hakkı bir müzakere süreci sonucunda ortaya çıkar ya da anayasal sürece uygun olarak icra edilir. Tek yanlı ayrılma hakkı ise tam tersine, bir grubun rıza ya da anayasal yetkilendirme olmaksızın mevcut bir devletin ülkesinin bir kısmında kendi bağımsız ülkesel siyasal birimini kurma teşebbüsüdür*” şeklinde tanımlamaktadır (Buchanan, 2004: 338).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere “ulusal self determinasyon” genellikle pozitif bir ilke olarak kabul edilirken ayrılma hakkı kaos, istikrarsızlık ve yıkıcılıkla ilişkilendirilen negatif bir kavramdır (Uz, 2007: 72). Yeni bir devletin doğuşuna sebep olsun ya da olmasın ayrılma her zaman karmaşık, içinde mücadele ve müzakereyi barındıran ve bir sonuca yol açan bir süreçtir (Anderson, 2013: 349).

Buchanan’ın tanımdan yola çıkarak ayrılma hakkını rızaya dayalı ve tek yanlı ayrılma hakkı olarak tasnif ederek inceleyebiliriz.

a) Rızaya Dayalı Ayrılma Hakkı

Rızaya dayalı ayrılma kendi içinde i) anayasal olarak ayrılma ve ii) siyasi müzakere ile ayrılma olarak iki alt gruba ayrılabilir.

Anayasal olarak ayrılma mevcut devletin rızasıyla olur. Bu yöntemde kuvvet kullanma veya tehdidi söz konusu olmayıp; rıza, müzakere ile ya da açıkça anayasal hüküm ile elde edilir. Müzakerede, anayasa değişikliği müzakere edilir. Açıkça anayasal ayrılma ise, mevcut devletin anayasasında genellikle

federe ya da eyalet birimlerinin ayrılması için açık bir prosedür öngörmesi halinde olur.

Siyasi müzakereyle ayrılmada ise mevcut devletin rızası vardır, mevcut devlet anayasal bir çıkar yol bulamadığında ve ayrılıkçı birimlerle ilişkiler dostane olduğunda söz konusu olur (Anderson, 2013: 350). Siyasi müzakere yoluyla halledilmiş çok sayıda ayrılma örneği vardır. Bu örnekler arasında 1922’de Güney İrlanda’nın Birleşik Krallık’tan, 1960’da Senegal’in Mali Federasyonu’ndan, 1961’de Suriye’nin Birleşik Arap Cumhuriyeti’nden, 1965’de Singapur’un Malezya Federasyonu’ndan ve 1991’de Baltık Cumhuriyetleri’nin SSCB’den ayrılması sayılabilir (Anderson, 2013: 352-353).

b) Tek Yanlı Ayrılma Hakkı

Tek yanlı ayrılma mevcut devletin rızası olmadan ve kuvvet kullanma veya tehdidi yoluyla olur. Bu durumda genelde anayasal bir ayrılma hakkı yoktur ve siyasi müzakere ya yok ya da başarısızdır. Ancak tek yanlı ayrılma anayasal hükümlerin varlığına rağmen ve siyasi müzakere çabalarını takiben de olabilir (Anderson, 2013: 353-354). Tek yanlı ayrılma hakkı gerçekleştiğinde mevcut devletin egemenlik iddiası ayrılıkçı devletinkiyle çatışır. İşte tam bu noktada sorunu çözmeye self determinasyon hakkı devreye girer.¹

Tek yanlı ayrılma hakkını “asıl” hak olarak gören ile “düzeltici hak” olarak gören teoriler arasında ayırım yapmak gereklidir. “Haklı neden ya da düzeltici hak” teorilerine göre, devlet içinde ağır insan hakları ihlallerine, haksız ilhaka uğrayan, devlet içi özerkliği ya da azınlık hakları sürekli ihlal edilen belli bir bölgede yoğunlaşmış olan bir grup ayrılma hakkına “ahlaken” sahiptir (Catala, 2013: 77-79). “Asıl hak” olarak gören teorilere göre ise ayrılma hakkına hiç bir kısıtlama getirilmez; mevcut devlet adaletsiz bir şekilde davranmasa bile bir grup bu hakka sahiptir. Nihayet “asıl hak” teorisi içinde “atfedici/ayırt edici” ve “iradeci” görüşler vardır. Atfedici/ayırt edici teoriler milliyet, etnisite, din, mezhep gibi atfedici karakteristiklerle tanımlanan belirli grupların ayrılma hakkına vurgu yapan bir self determinasyon hakkını desteklerler (Buchanan, 2004: 352-353). Diğer taraftan iradeci teorilere göre ise self determinasyon ve buna dayalı bir ayrılma hakkına sahip olmak için bir grubun herhangi ayırt edici bir karakteristik özellik taşıması gerekli değildir. Bu yaklaşımda, ayrılma hakkı grubun otonom tercihlerinden kaynaklanır. Grup mensupları kendi etkin devletlerini kurmak istek ve yeteneğindeyse bunu yapmaya otonomi esaslı bir hakkı vardır. Ayrılmayı tercih eden böyle bir grubu mevcut devletin otoritesi altında kalmaya zorlamak bunların otonomisine saygısızlık demektir (Weimer, 2013: 625-626). Görüldüğü gibi, rızaya dayalı ve düzeltici ayrılma hakkı problematik değildir. Asıl sorun hiçbir haksızlığa

uğramayan ve ayrılmasına rıza gösterilmeyen bir grubun ayrılması yani tek yanlı ve “asıl” ayrılma hakkıdır (Weimer, 2013: 627).

II) AYRILMA HAKKI *VERSUS* TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ

Devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi II. Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası hukuk düzenin ve BM sisteminin köşe taşıdır. İlke, BM Anlaşmasında md. 2/4’te, “*Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar*” şeklinde, kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde düzenlenmiştir. Örfi hukuku yansıtan 2625 sayılı Dostça İlişkiler Bildirisi de toprak bütünlüğü ilkesine iki paragrafta yer vermiştir. Bildiri “*Her devlet, diğer herhangi bir devletin millî birliğini ve ülkesel bütünlüğünü kısmen veya tamamen bozmaya yönelik herhangi bir hareketten kaçınacaktır*” demektedir. Bu düzenleme BM Andlaşması madde 2/4’dekenden daha kapsamlıdır ve ilkeyi kuvvet kullanma çerçevesinin dışına çıkarmaktadır. Bildiri’deki bir başka düzenleme, “*Yukarıdaki paragraflarda yer alan hiçbir hüküm, yukarıda tarif edilen eşit haklara ve kendi kaderini tayin etme ilkesine uygun şekilde hareket eden ve böylece ülkeye ait bütün halkı; ırk, inanç veya renk ayırımı yapmadan, temsil eden bir hükûmete sahip olan egemen ve bağımsız devletleri parçalayacak veya ülkesel bütünlüğüne veya siyasi birliğine tamamen veya kısmen zarar verecek olan herhangi bir harekete izin verecek veya teşvik edecek şekilde yorumlanmayacaktır*” şeklinde olup ilkeye self determinasyon hakkına bir sınırlandırma olarak başvurulmaktadır. Ancak ülkesel bütünlük koruması sadece temsili bir hükûmete sahip olan devletlere verilmektedir.

Soğuk Savaş dönemi boyunca ülkesel bütünlük ilkesine üstünlük tanınmıştır. Sömürgeci olmayan ortamlarda self determinasyon ilkesi ülkesel bütünlük ilkesine tabi kılınmıştır. Bu çerçevede self determinasyon bir bağımsızlık hakkı olarak değil daha ziyade mevcut bir devletin içinde “özerklik” olarak görülmüştür (Ker-Lindsay, 2013: 840-841). Nitekim 1961’de Katanga’nın Kongo’dan ve 1967’de Biafra’nın Nijerya’dan ayrılmasına uluslararası toplum sıcak bakmamıştır. Devlet uygulamalarında bu durumun tek istisnası 1971’de Doğu Pakistan’ın(Bangladeş) Batı Pakistan’dan bağımsızlığını almasıdır.(Wolff, 2013:800). Bu örnek self determinasyon hakkı dâhil insan hakları büyük ölçüde ve sistematik olarak ihlal edildiğinde bir devletin ülkesel bütünlüğüne verilen önemin azaldığını göstermektedir (McCorquodale, 1994: 880).

Soğuk Savaşın sona ermesi, egemenlik ve ülkesel bütünlük kavramlarına zorluklar çıkarmakla birlikte fiiliyatta ayrılma konusundaki geleneksel görüşleri kökten değiştirmemiştir. Devletler sömürgecilik çerçevesi dışında

kurulan devletleri tanıma konusunda hala isteksizdir. Nitekim 1989'dan bu yana 22 devlet ortaya çıkmış olmasına karşın bu uygulama değişmemiştir (Ker-Lindsay, 2013: 842). ABD ve AB; Kosova, Abhazya, Güney Osetya örneklerinden hareketle ayrılma konusuna temkinli yaklaşımları gerektiğini tecrübe etmişler ve bu ilkenin altını oymada çıkarlarının olmadığını kavramışlardır (Fabry, 2012: 671).

Görüldüğü gibi modern dünyada hemen hemen her toprak egemen bir devletin parçasıdır ve toprak bütünlüğü ilkesi tarafından korunmaktadır. Bu ilke yeni devletlerin ortaya çıkmasını engellemek fakat yeni devletlerin devlet olma kriterlerini bir kez yerine getirdikten sonra otomatik olarak doğmadıklarını kesinleştirmektedir. Modern uluslararası hukukta yeni devletlerin doğması devlet olma kriterlerini sağlamaya dayanmamakta daha ziyade ülkesel bütünlüğe karşı rakip bir iddianın üstesinden gelecek siyasal bir sürecin yaşanmasını gerektirmektedir (Vidmar, 2012: 697-700).

III) AYRILMA HAKKI VE DEVLETLERİN TANINMASI

Devlet tanınması son 200 yıldan bu yana self determinasyon hakkıyla ilişkilendirilmiş ve self determinasyon anlayışındaki değişikliklere paralel olarak gelişmiştir. Negatif bir hak olarak self-determinasyon 1815-1945 arası hâkim olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ise pozitif self determinasyon anlayışı hâkimdir. Pozitif self determinasyon anlayışında tanıma, “etkin “de facto” bağımsızlık” elde etme şeklinde değil uluslararası hukukta bağımsızlığa yetkilendirilmenin bir kabulü şeklinde ele alınmaktadır (Vidmar, 2012: 663).

Öncelikle uluslararası hukukta devlet olma ve devletlerin tanınması aynı şeyler değildir (Naticchia, 2005: 27). Devlet olmayı uluslararası hukuk düzenlerken, devletlerin tanınması ise, devletten devlete değişebilen bir konudur. Devlet olmanın klasik kriterleri 1933 tarihli Montevideo Sözleşmesi'nin 1 ve 1948 Bogota Şartı'nın 12. maddesinde tanımlanmıştır. Bu düzenlemelere göre devlet olabilmek için bir ülke, yerleşik bir nüfus, etkin yönetim, egemenlik ve diğer devletlerle ilişki kurma kapasitesine sahip olmak gereklidir (Thomas, 1997: 25). Devletlerin tanınması kurumu uluslararası topluma mensubiyetle alakalı bir konudur. Uluslararası hukukun süjesi olmak ve uluslararası kuruluşlarda eşit katılımcı olmak isteyen bir birimin daha önce bu statüyü elde etmiş birimlerce tanınmış olması gereklidir (Fabry, 2012: 662).

Ayrılma bir süreçse bu süreç bir sonuca yol açmalıdır. Ayrılan ülke yeni bir devlete dönüştüğünde süreç biter ve sonuç başlar. Bu transformasyonun ne zaman vuku bulduğunu tespit etmek karmaşık ve tartışmalı bir konudur. Bu konuda farklı teoriler vardır: Bunlar tanıma konusunda ileri sürülen “açıklayıcı kuram”; “kurucu kuram” ve “kurucu-kolektif kuram”

şeklinde. Oppenheim, Anzilotti, Hans Kelsen ve Lauterpacht gibi hukukçular tarafından desteklenen “kurucu” teoriye göre tanıma bir devletin uluslararası kişiliğini oluşturur. Bu teoriye göre tanıma “statü kurma”; tanımama ise “statü engelleme” etkisine sahiptir. Ancak uluslararası hukuk süjesi olarak devletin “göreceliliğine” neden olan ve tanınmayan devletlerin sorumluluğunu açıklamada yetersiz kalan bu teori, devletlerin egemen eşitliği ilkesine aykırı düştüğü için günümüzde desteklenmemektedir (Talmon, 2005: 101-181). Daha fazla destekçisi olan “açıklayıcı” teoriye göre ise devlet olma koşullarını karşılayan bir birim tanınmasa da uluslararası kişilik doğar. Tanıma yalnızca objektif hukuksal durumun onaylanmasıdır (Talmon, 2005: 101-181). Bu teoriye göre tanıma siyasal bir eylemdir ve devlet olmanın önemli bir unsuru değildir. Bir devlet diğer devletlerle politik ilişkilere girmekle yükümlü değildir. Tanıma diğer devletlerle diplomatik ilişki kurma; uluslararası andlaşma akdetme gibi politik ilişkiler içine girme istekliliğidir (Recognition/ Non Recognition in International Law, ILA, Sofia Conference, 2012: 1-18). Kurucu kolektif kurama göre ise devlet olabilmek için etkinlik yanında BM gibi örgütlere üye olarak kabul edilmek gereklidir (Anderson, 2013: 60).

Anlaşılabacağı üzere devlet olma kriterleri ile tanıma kriterleri aynı değildir (Crawford, 2006: 45-89). Montevideo Sözleşmesi devlet olma konusunda rehber ilkeler sağlamakla birlikte, tanıma ya da tanımama konusunda diğer “ilave faktörler” rol oynamaktadır. Devlet olarak tanımak için getirilen koşullar değer ve çıkar yüklü olabilir. Ancak devletin varlığını saptamak için yalnızca uluslararası hukuk kuralları uygulanabilir. Devlet, kişiliğini tanıma ile değil, olgusal kriterleri karşılayarak kazanır. Tanınma konusunda getirilen ilave koşullardan bir tanesi devletlerin doğuşunun uluslararası hukuk normları ihlal edilmeden gerçekleştirilmesi gerekliliğidir. İhlal edilmemesi gereken normlar arasında self determinasyon hakkı vardır. Nitekim Rodezya’nın devlet olarak tanınmamasının nedeni Güney Rodezya halkının self determinasyon hakkının ihlali ile kurulmuş olmasıydı (Bkz., A/RES/31/6 A (1976); A/RES/32/(105 N (1977)). Yine Anavatan (*Homeland*) devletlerinin -Transkei, Baphuthatswana, Venda- tanınmamasında olduğu gibi ırk ayrımı (*apartheid*) yasağı ihlali vardı. Kırım’da olduğu gibi BM Andlaşması md. 2/4’te öngörülen “ kuvvet kullanma yasağının” ihlal edilmesi suretiyle kurulan devletler de tanınmamaktadır (Bkz., S/RES/550 (1984); S/RES /541 (1983)). Bu ilave kriterler devlet olma kriterleri değil, tanınma kriterleridir. Yine devletlerin tanınması konusunda bir başka kriter “etkinlik” kriteridir. Bu kriter gereği, bağımsız bir hükümetin daimi bir halk ve tanımlanmış bir ülke üzerinde etkin kontrolü gereklidir. Bu kurama göre, etkinlik varsa devlet vardır. Etkinlik yoksa devlet yoktur. Ancak bu görüş doğru değildir. Rodezya, KKTC gibi etkin olup da devlet olarak tanınmayan birimler olduğu gibi, 1936-1940 arası illegal işgale maruz kalan Etiyopya, Avusturya ve Polonya

gibi etkin olmayıp da devlet olarak tanınan birimler de vardır (Recognition/ Non Recognition in International Law, İLA, Sofia Conference, 2012: 1-18).

Sonuç olarak, bağımsızlık arayan bir birimin bir devlet olması için, toprak bütünlüğüne yönelik karşıt iddianın üstesinden gelmesi gerekmektedir. Bu iddianın üstesinden gelme yollarından bir tanesi tek yanlı ayrılan birimin bağımsız bir devlet olarak uluslararası toplum tarafından “*yaygın*” şekilde tanınmasıdır (Vidmar, 2012: 710).

IV) GÜNCEL AYRILMA OLAYLARI

A) Kosova: Kendine Özgü (*Sui Generis*) Bir Örnek

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova bağımsızlık bildirgesi ilan etmiştir. Bildirgenin ilanının ardından Kosova'nın kendi kaderini tayin hakkı olup olmadığına ilişkin tartışmalar yeniden alevlenmiştir.

Toprak bütünlüğü ilkesi üstün önemdeyken ve devlet tanınması konusundaki kurallar açıkken 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan eden Kosova konusunda neden aynı kurallar uygulanmamıştır? Bu konuda iki argüman ileri sürülmüştür. Bunlar Kosova'yı Sırbistan'a tekrar entegre edecek hiçbir yolun olmaması ve Kosova'nın kendine özgü (*sui generis*) ve emsal teşkil etmeyecek bir olay olduğudur (Ker-Lindsay, 2013: 846). Kosova'yı kendine özgü ve emsalsiz yapan şeyin ne olduğu konusunda çok sayıda argüman ileri sürülmekle birlikte bu konudaki temel iddialar şu hususlardadır:

1. Yugoslavya'nın parçalanması ve bu süreçte Kosova'nın Yugoslavya'daki Statüsü,
2. Kosova'daki insan hakları krizi,
3. BM'nin yanıtı.

Bu iddiaları ele aldığımızda, ilk argüman çerçevesinde Kosova 1974 Yugoslav Anayasası altında “geniş bir otonom” statüye sahipti. Ancak otonom birimler bağımsızlığa yetkilendirilmemiştir. İkinci argüman Kosova'nın bağımsızlığını “düzeltici/son çare ayrılma hakkı (*remedial secession*)” doktrinine dayandırmaktadır. Bu iddia dayanağını 2625 sayılı Dostça İlişkiler Bildirisinin 5. ilkesinin 7. paragrafından almaktadır. Buna göre, içsel self determinasyon hakkının sistematik ihlali halinde ayrılma hakkını kapsayan dışsal self determinasyon hakkı doğmaktadır. Bu bağlamda Kosovalı Arnavutların azınlık ve insan haklarının sistematik olarak Sırbistan hükümeti tarafından ihlal edilmesi Kosovalıların “düzeltici/son çare” ayrılma haklarının olduğunu düşündürmektedir. Üstelik 1244 sayılı Konsey kararı “devasa” ayrılma iddialarını desteklemese de *jus cogens* bir norm olarak görülen self-determinasyon hakkının kullanılmasına bir engel de teşkil etmemektedir (Muharremi, 2010: 418-419). Ancak 1999

NATO müdahalesi öncesi Kosova'daki ağır insan hakları ihlalleri bakımından bu argüman ayrılmaya dayanak olabileceken, 2008'deki bağımsızlık için dayanak olması mümkün değildir. Zira Kosova bu tarihte aşağı yukarı 9,5 yıldır uluslararası camianın himayesindeydi ve 1244 sayılı Güvenlik Konseyi kararına göre yerel muhtariyetten istifade etmekteydi. Bu statü ve Kosova'nın buna bağlı hakları Sırp anayasasında tescil edilmişti (Arsava, 2009c: 13). Dolayısıyla Kosova *remedial secession* örneğinin doğru uygulamasından ziyade suiistimali olarak görülebilir. (Wolff, 2013:816) Üçüncü argümana göre ise Kosova çok uzun süreden beri uluslararası yönetim altındaydı, bir nevi "uluslararası koruma altında devlet" statüsü vardı ve bu statü Belgrad yönetimi altına dönmeyi imkânsızlaştırmıştı. Kosova'nın kendi yolunu seçmekten başka şansı yoktu.

17 Şubat 2008 tarihinde gerçekleştirilen tek taraflı bağımsızlık ilanı Sırbistan'ın itiraz ve girişimleri neticesinde BM Genel Kurulu'nun Uluslararası Adalet Divanından bir danışma görüşü istemesiyle sonuçlanmıştır. BM Genel Kurulu Divan'a "Kosova Özyönetim Geçici Kurumları tarafından tek taraflı bağımsızlık ilanı uluslararası hukuka uygun mudur?" sorusunu yöneltmiştir. Divan bu konudaki görüşünü 22 Temmuz 2010 tarihli kararı ile açıklamıştır. (Bkz., International Court of Justice, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, 22 July 2010, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf?PHPSESSID=7954c054>, (22.07.2015)) Divan öncelikle bağımsızlık bildiregeleri ve kendi kaderini tayin hakkının gelişimlerine değinmiştir. Kendi kaderini tayin hakkı bağlamı dışındaki bağımsızlık bildiregeleri konusundaki devlet uygulamalarının, bu bağlamdaki bağımsızlık bildiregelerinin uluslararası hukukun ortaya çıkan yeni bir kuralı ile yasaklanmadığına işaret etmiştir (Bayıllıoğlu, 2011: 292). Divan bazı katılımcıların, Güney Rodezya, Kuzey Kıbrıs ve Republika Sırp'ska'nın (Bosna Sırp Cumhuriyeti) bağımsızlık bildiregelerini kınayan Güvenlik Konseyi kararlarını emsal gösterdiklerini belirtmiş ve buna ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Divan, tüm bu örneklerde Güvenlik Konseyi'nin, söz konusu bağımsızlık bildiregelerinin ilan edildiği zaman mevcut olan somut durumlar hakkında karar verdiğini, söz konusu bağımsızlık bildiregelerinin hukuka aykırılığının tek taraflı niteliklerinden değil, haksız kuvvet kullanma veya özellikle *jus cogens* karakterini haiz uluslararası hukuk kurallarının ihlalinden kaynaklandığını belirtmiştir (Bayıllıoğlu, 2011: 294). Yine Divan Kosova halkının *remedial secession* hakkına dayanarak bağımsız bir devlet kurma hakkı olup olmadığı konusunda keskin görüş ayrılıklarının olduğunu belirtmiş ve kendi kaderini tayin ve *remedial secession* hakkı ve bunların şartlarının Kosova da bulunup bulunmadığı ile ilgili bir tespit yapmaktan kaçınmıştır. Görüldüğü gibi Divan, Genel Kurul tarafından kendisine sorulan soruyu dar bir şekilde yorumladıktan sonra, ilaveten, sadece bağımsızlık ilanı fiilini değerlendireceğini fakat bağımsızlık ilanının hukuki sonucu meselesine

değirmeyeceğini belirtmiştir. Divan'ın söz konusu yorum ve değerlendirmeleri eleştirilmiştir. Söz konusu dava açısından ayrılma ile bağımsızlık bildirgesi arasında yapılan ayrımın yapay olduğu ve sorunun esasını oluşturan asıl konudan, sorunun lafzına dayanarak kaçınmanın ikna edici olmadığı vurgulanmıştır. Yine, Divan'ın yaptığı bu ayrımın yapay ve ikna edici olmadığı belirtilmiş ve Divan'ın yarattığı izlenimin, bir yapının önce bağımsızlık ilan ettiği ardından devlet olma niteliğini kazanmak için girişimlerde bulunmak şeklinde olduğu fakat bunun Kosova'nın devlet olma sürecini yansıtmadığı değerlendirilmiştir (Bayıllıoğlu, 2011: 297). Sonuç olarak, Divan kararda, bağımsızlık ilanı fiili ile bunun hukuki sonuçlarının birbirinden ayrılabilirliğini kabul etmiştir. Aynı şekilde, bağımsızlık bildirgesinin kendi kaderini tayin hakkını bağlamı dışında olsa dahi, uluslararası hukuku ihlal etmediğini yine genel bir tespitle ortaya koymuştur.

Lotus ilkesinin uygulandığı Divan kararı Kosova'nın "emsalsiz" olduğu başka durumlara kıyaslanamayacağı görüşünden ziyade diğerleri için emsal olarak hizmet edecek görüşünü desteklemektedir (Taşdemir ve Albayrak, 2012: 260-261). Bu koşullar altında kararın diğer ayrılıkçılar ya da potansiyel ayrılıkçılar tarafından onay görmesi şartı değil (Ker-Lindsay, 2013: 852). Nitekim Rusya, batının Kosova'nın kendine özgü ve emsal teşkil etmeyecek argümanını reddetmiştir. Gürcistan'la kısa bir savaştan sonra 2008 Ağustosunda Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık ilanını tanımıştır. 2014'de ise Kırım'ı kendisine bağlamıştır. Bu gelişmeler "başka Kosovalar olmayacaktır" argümanının evrensel onay elde edemediğini kanıtlamaktadır (Ker-Lindsay, 2013: 854). Kosova, sömürgecilik çerçevesi dışında egemen bir devletin "rızası" olmadan "yaygın tanıma" ile bir birimin ayrılarak bağımsız olmasına örnek teşkil etmektedir.

B) Avrupa Birliği'ndeki Ayrılma Talepleri

a) Katalonya

Katalan halkı, İskoçya ve Belçika (Flaman ve Valon Bölgeleri) ile birlikte, Avrupa Birliği (AB) içinde ortaya çıkması muhtemel yeni devletlerden birisi olarak karşımızda durmaktadır.

Tarihsel olarak Katalan halkı yaklaşık 700 yıl bağımsız olmuştur. Fernando ve Isabel'in 1469'da evlenmesini takiben yeni İspanyol devletine katılmadan önce Katalonya, Akdeniz'in önemli bir kısmını kontrol eden Aragon Krallığının bir parçasıydı. Castilla ve Aragon Krallıklarının birleşmesini takiben anayasal bir rejim ve bağımsız bir devlet olmaya devam etmiştir. Kendi yönetimini, yargısını, para, maliye ve ekonomik politikalarını oluşturmuştur. Katalonya Krallığı ayrılma savaşını kaybettiği 18. yüzyıla kadar devam etmiş; 19 ve 20. yüzyıl Katalan milliyetçiliğinin yükselişine şahitlik etmiştir. Bu dönem "*Renaixença*" olarak bilinmekte ve bölgeyi

İspanya'dan daha gelişmiş ve müreffeh yapan ekonomik ve endüstriyel gelişmeyle rastlaşmaktadır (Barcia, 2014: 400-401).

1930'larda kısa bir dönem Katalonya, kendini yönetme hakkına sahip olmuş ancak 1939'da İspanya iç savaşını kazanan Francisco Franco merkezi bir diktatörlük kurmuş ve Katalonya problemini toptan çözmüştür. Bu dönemde Madrid Katalonya üzerinde baskı kurmuş, kendini yönetme hakkı ile dilini ve kimliğini kullanma hakkını yasaklamış ve 200 bin Katalanı sürgüne göndermiştir. Katalan kimliği 1975'de Franco'nun ölümünden sonra demokrasiye geçiş döneminde yeniden doğmuştur (Barcia, 2014: 401).

İspanya, 1978 Anayasası md. 137 uyarınca, 17 özerk bölge ve 2 özerk şehirden oluşan parlamenter bir anayasal monarşidir. Katalonya da, 1978 İspanya Anayasası uyarınca "tarihsel milliyet" kabul edilen üç özerk bölgeden biridir. 7,5 milyonluk bir nüfusa sahip olan Katalonya, gelişmiş sanayisine ve ticaretine paralel olarak sadece İspanya'nın değil, Avrupa'nın da kültürel merkezlerinden biridir (Connolly, 2013: 56). İspanya Anayasasının 2. maddesi, "İspanya ulusunun ve ortak vatanının çözülmaz birliğini ve bütün İspanyolların bölünmezliğini" vurgulamaktadır. Ancak ardından onu oluşturan bölge ve milletlerin özerklik hakkını ve aralarında dayanışmayı da garanti etmektedir (Barcia, 2014: 403 ve Aktoprak, 2011: 21-25). 1979'da yürürlüğe giren Katalonya Özerklik Statüsü uyarınca Katalanca, Kastilya diliyle birlikte bölgenin ikinci resmi dilidir. *Generalitat*, özerk bir polis gücü oluşturma dâhil geniş bir yetki alanına sahip kılınmıştır. 2006 yılında, Otonom Statüde yapılan reform ile, *Generalitat*'ın yetkileri artırılmış ve Katalanlar "ulus" olarak nitelendirilmiştir (Connolly, 2013: 57-58).

2009-2011 arasında Katalan milliyetçiler ayrılma yönünde bağlayıcı olmayan çok sayıda referandum gerçekleştirmiştir. Ocak 2013'de *Generalitat* 2014'de gerçekleştirilecek bir referandumla Katalonya'nın kendi siyasi geleceğini belirleme hakkını iddia eden "Egemenlik Deklarasyonu"nu kabul etmiştir. İspanya Başbakanı Mariano Rajoy, Anayasa Mahkemesine itiraz başvurusunda bulunmuştur. Yüksek Mahkemenin referandumun anayasaya aykırı olduğuna yönelik kararlarına ve siyasi baskılara rağmen Katalonya'da 9 Kasım'da 2014'de gayri resmi halk oylaması yapılmıştır. Katılımın % 40 olduğu oylamada, katılanların % 80.72'si (1.649.239 kişi) bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. İspanya Başbakanı, Katalanların üçte ikisinin katılmadığı böylesi bir referandumu Katalan bağımsızlık projesinin başarısızlığı olarak savunmuştur. ²

b) İskoçya

İskoçya'nın bağımsız bir devlet olarak varlığı İskoçya Parlamentosunun İngiltere ile Birlik Andlaşmasını yürürlüğe koyduğu 1707'de sona ermiştir. Ancak İskoçya farklı bir kurumsal yapıya sahip olmuş; kendi hukuk, eğitim sistemi, sosyal refah programları ve kilisesini muhafaza etmiştir. 1970'lerde

Kuzey Denizi'nde petrolün bulunmasıyla birlikte İskoç milliyetçileri kendi doğal kaynaklarına ve gelirlerine daha fazla sahip olma ve İskoçya'nın kendi kendine yeterli bağımsız bir devlet olması gerektiğini savunmaya başlamışlardır. 1998'de İskoçya Kanunu ile yerel bir İskoç parlamentosu kurulmuş ve 1999'da, 1707'den bu yana ilk defa parlamento Edinburgh'ta toplanmıştır. 2007 seçimlerinde İskoç Ulusal Partisi (SNP) azınlık hükümeti kurmuş ve Alex Salmond ilk başbakan olmuştur. SNP'nin zaferle sonuçlanan 2011 seçimleriyle birlikte "bağımsızlık" İskoçya siyasal gündemine oturmuştur. Britanya hükümeti İskoçya Parlamentosunun bağımsızlık referandumu düzenlemesine izin vermiş ve Londra ile Edinburgh referandumun 18 Eylül 2014'te yapılmasını kararlaştırmıştır (Connolly, 2013: 60-62).

18 Eylül'de yapılan ve "İskoçya bağımsız bir ülke olmalı mı?" sorusunun yönetildiği ve 4 milyondan fazla İskoç'un sandık başına gittiği referandumda, sandıktan 2.001.926 'hayır' oyuna karşılık, 1.617.989 'evet' oyu çıkmıştır (Bora, 2014). Görüldüğü üzere, İskoç halkı az bir farkla bağımsızlığa "hayır" demiştir.

Katalonya ve İskoçya örneklerini kıyasladığımızda İskoçya örneğinin Katalonya'dan radikal bir şekilde farklı olduğunu görmekteyiz. İlk olarak, İskoçya örneğinde, anayasal olarak bu hakkı kullanmasının önünde hiç bir engel yokken İspanya'da durum tersidir. İkinci olarak, İskoç halkının yalnızca % 30'u ayrılma taleplerini desteklemekteyken, Katalonya'da ise halkın % 50'den fazlası ayrılmayı desteklemektedir (Barcia, 2014: 410). Katalonya ve İskoçya örneklerinin ortak noktası ise artan huzursuzluğun ardında tarihsel milliyetçilik kadar ekonomik refahın merkezle paylaşılmak istenmemesi yatmaktadır (Barcia, 2014: 420).

C) Kırım Sorunu

Ukrayna, SSCB'nin dağılmasından sonra 1991 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Etnik ve dini yapı olarak çeşitlilik göstermesi, Ukrayna'da istikrarsızlığa yol açmıştır. 2013'de Ukrayna'da patlak veren siyasi krizin Kırım'a sıçraması neticesinde 2014'de Kırım Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanmıştır.

1921 yılında Rusya'da Bolşeviklerin hâkimiyetlerini pekiştirmesiyle birlikte Kırım³ "Kırım Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" adı altında SSCB bünyesine dâhil olmuştur (Wydra, 2014: 113). 1945 yılında Kırım, 1921 yılında elde ettiği otonom statüyü kaybetmiş ve doğrudan SSCB'nin bir parçası olmuştur (Acer, 2014).

1954 yılında bölge, Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren 1654 tarihli Preyaslav Antlaşması'nın 300. yıl dönümü münasebetiyle, Ukrayna doğumlu Sovyet lider Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne hediye edilmiştir. 1991 yılında Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasıyla

beraber Kırım, Ukrayna'ya bağlı "Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti" haline gelmiştir. Ancak Kırım'daki Ruslar, Ukrayna'dan ayrılıp Rusya ile birleşmeyi savunmuştur. 1992 yılında Kırım Meclisi 'Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin adını "Kırım Cumhuriyeti" olarak değiştirmiş ve ardından kendi anayasasını kabul ederek özerk statüsünü devam ettirmeye çalışmıştır. Ancak Ukrayna merkezi yönetimi Kırım bölgesinin anayasasını tanımamıştır. 1995 yılına kadar olan dönemde Kırım ve Ukrayna arasındaki siyasi gerginlikler yoğunlaşmıştır. 1995 yılında Ukrayna Meclisi Kırım'ın 1992 yılında kabul ettiği anayasayı iptal etmiş ve bölgenin siyasi özerkliğine dönük kısıtlamalar getirmiştir. Kırım anayasasını iptal eden Ukrayna, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsünü Ukrayna Anayasasının onuncu bölümünde düzenlemiştir. 134. maddeye göre, anayasası, bakanlar kurulu, bayrağı bulunan Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Ukrayna Anayasasında belirlenen çerçeveler neticesinde faaliyet göstermelidir. 135. maddeye göre ise, Kırım Anayasasının Ukrayna Parlamentosu tarafından onaylanması gerekmektedir. Ayrıca Ukrayna devlet başkanının bu yasal faaliyetleri askıya alma yetkisi bulunmaktadır (Gürseler, 2014: 91).

Ukrayna devlet başkanı Victor Yanukoviç'in 22 Kasım 2013'te AB ile 2010 yılında parafe edilen "Derinleştirilmiş Doğu Ortaklığı Projesi" görüşmelerine katılmayacağını bildirmesi üzerine başlayan eylemler Ukrayna'da bir iç krize neden olmuştur (Sağlam, 2014: 435). Ülke içindeki kriz devam ederken, Rus birliklerinin 28 Şubat'ta Kırım'a müdahil olmasıyla sorun uluslararası bir boyut kazanmıştır (Özdal, 2014). Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde 16 Mart 2014'te bir referandum gerçekleştirilmiştir. Referandumda bölge halkına "Rusya'ya bağlanmaya razı mısınız? 1992 yılı Kırım Anayasa'sının yeniden yürürlüğe girmesi ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olmasına razı mısınız?" soruları yöneltilmiştir. Referandumu Kırım Tatarları boykot etmiştir. Referandumda % 83'lük bir katılım sağlanmış ve halkın % 93'ü Rusya'ya bağlanma seçeneğini tercih etmiştir. 18 Mart'ta ise Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını öngören anlaşmayı imzalamıştır (Simpson, 2015).

Rusya, Kırım'ın bağımsızlık bildirisinde BM'ye ve Uluslararası Adalet Divanına atıfta bulunmuş ve bu kararın Kosova ile eşdeğer olduğunu belirtmiştir. Kırım'da bulunan Rus kökenlilerin can güvenliğinin tehlikede olduğu ve can güvenliğinin sağlanması için böyle bir adımın atıldığını ileri sürerek ve Rus iç hukukuna dayanarak müdahaleyi meşrulaştırma yoluna gitmiştir (Gürseler, 2014: 92).

Ne var ki Rusya Kırım müdahalesiyle BM Andlaşması madde 2/4'deki kuvvet kullanma yasağını; müdahale etmeme ilkesini; iç işlerine karışma yasağını, toprak bütünlüğü ilkesini ve self determinasyon hakkını ciddi şekilde ihlal etmiştir. Kırım olayı, Kosova'nın *sui generis* bir örnek olarak kalmayacağına sinyalini vermiştir.

D) Güney Sudan

2011 yılına kadar Kuzey Sudan'ın bir parçası olan Güney Sudan, 640.000 km² yüzölçümüne ve 8.260.490 nüfusa sahiptir (Salman, 2013: 345). Güney Sudan halkı Afrikalıdır ve Nilotes, Nilo-Hamites ve 572 alt-gruptan oluşan Batı Sudan Kabilelerinden oluşmaktadır. Kuzey ve Güney arasındaki temel farklılıklar; etnik, dinsel, dilsel ve kültürelidir. Eşitsiz ekonomik gelişim diğer farklılıkları ağırlaştırarak bir başka önemli etkendir (Salman, 2013: 346).

2011 yılı Sudan ve Afrika Kıtası için tarihsel bir değişime tanıklık etmiştir. Güney Sudan 9 Ocak 2011 tarihinde düzenlenen uluslararası gözetim altında gerçekleştirilen referandumla kendi kaderini tayin hakkını kullanarak Kuzey Sudan'dan ayrılmaya karar vermiştir. Böylece Afrika'nın en eski ve uzun süren bir iç savaşı, Sudan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü sona erdirilerek bitirilmiştir. Güney Sudan'ın bağımsızlık yolundaki önemli adımlarından bir tanesi 20 Temmuz 2002'de Güney Sudan'a birleşme ya da ayrılma yönünde kendi kaderini tayin hakkını kullanma hakkını veren "Machakos Protokolü"dür. Yine Kenya'da yaklaşık üç yıl süren uzun ve karmaşık müzakerelerden sonra Sudan Cumhuriyeti ile SPLM/A arasında 9 Ocak 2005 tarihinde imzalanan "Kapsamlı Barış Anlaşması" bir başka önemli adımdır. Kapsamlı Barış Anlaşması 1983 "Addis Ababa Anlaşmasının" çıktığı 1983'den beri devam eden iç savaşı sona erdirmekte, altı yıllık geçiş döneminde ülkenin iki kısmı arasında gücün ve zenginliklerin paylaşılması konusunda radikal yeni siyasi yapı getirmekte ve daha da önemlisi, Güney Sudan halkına self determinasyon hakkını vermekteydi (Salman, 2013: 78).

Güney Sudan Cumhuriyeti, 9 Temmuz 2011'de BM'nin 193., Afrika'nın ise 54. devleti olarak doğmuştur. Ancak Sudan hükümeti ile yeni ortağı arasında anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Abyei uyuşmazlığı, ilk ve en önemli uyuşmazlıklardan birisi olmuştur. Abyei referandumu 9 Ocak 2011'deki Güney Sudan referandumu ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilememiştir. Taraflar birbirlerini suçlamışlardır. Şüphesiz Abyei uyuşmazlığının çözülmesindeki başarısızlık Sudan ile Güney Sudan arasındaki diğer sorunları ve meseleleri etkilemektedir. Tıpkı Eritre'nin ayrılmasından sonra çıkan Etiyopya-Eritre Savaşı gibi bir savaş olasılığının olup olmadığı ve Sudan'ın etnik çatışmaları sona erdirip kendi içinde başarılı bir devlet olmayı başarıp başaramayacağı tartışılmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, Güney Sudan çok uzun süren bir iç savaş ve çok ağır insani şartlar yaşamış olmasına karşın bu koşullar Güney Sudan'a bir bağımsızlık hakkı vermemiştir. Baskı durumunda, anti-demokratik rejimin varlığı halinde otomatik olarak tek yanlı ayrılma hakkının varlığını kanıtlayan bir uygulama değildir (Akermak, 2013: 345). Güney Sudan, ana devletin yani Kuzey Sudan'ın ayrılmaya izin vermesi ve onaylaması sonucu oluşan bir devlettir (Vidmar, 2012: 714).

V) SELF DETERMİNASYON UYUŞMAZLIKLARI ve ÜÇÜNCÜ YOL

Self determinasyon ve ayrılma amaçlı çatışmalar en sürekli ve yıkıcı çatışma şekilleri arasındadır. Silahlı self determinasyon hareketleriyle merkezi hükümet arasında güç bakımından asimetri vardır. Bu nedenle self determinasyon hareketleri düzensiz çatışma yöntemlerine ve terörizme yönelmektedir. 2009’da devam eden 26 tane silahlı self determinasyon çatışması var. Bunların bazıları düşük ölçekli düzensiz ya da terörist şiddet şeklinde gerçekleşirken, diğerleri ise iç silahlı çatışma boyutundadır. Bu aktif çatışmalara ilaveten 55 tane şiddete dönüşme potansiyeline sahip self determinasyon mücadelesi vardır. 15 tane çatışma geçici olarak çözümlenmiştir ancak yeniden alevlenme riski taşımaktadır (Weller, 2009: 112). Yukarıda anlatıldığı üzere self determinasyon doktrini tek yanlı ayrılma hakkı ile ilişkilendirildiğinde çatışmayı çözmeye yardımcı olmaktan çok artırmaktadır. Self determinasyon çatışmaları ya taraflardan bir tanesinin kesin bir zaferle yenilmesiyle ya da çatışmaların taraflar arasında onlarca yıl devam etmesiyle sonuçlanmaktadır (Weller, 2009: 114).

A) Self Determinasyon Yerine Otonomi Tanımak

Soğuk Savaşın bitmesinden bu yana devletler ve uluslararası örgütler tarafından etnik-siyasal ve self determinasyon uyuşmazlıklarının çözümünde, ülkesel otonomi düzenlemeleri potansiyel bir araç olarak artan şekilde kullanılmaktadır (Akermak, 2013: 6). Otonomi, sıklıkla self determinasyondan vazgeçilmesini ve devletin toprak bütünlüğünün teyidini ifade etmektedir. Teori, ayrılıkçı birimlerin mevcut devletlerin ülkesel bütünlüğünü bozmadan amaçlarını “otonomi-özerklik” yoluyla gerçekleştirmeleri şeklinde işlemektedir. Soğuk Savaş ortamı önceden Batı Avrupa’da merkezileşmiş olan otonomi düzenlemelerinin çoğalmasına yol açmıştır. Bu tür otonomi düzenlemeleri Kuzey Mali’de Tuaregler, Irak’ta Kürtler, Cibuti’de Afar, Etiyopya’da Omoro, Senegal’de Casamaçais, Angola’da Cabindan, Hindistan’da Chittaganghill kabilesi ve Bodos, Filipinler’de Morolar, Endonezya’da Aceh ve Batı Papua; Burma (Myanmar)’da Kachin, Karenni, Karens, Mons, Wa ve Batı Nijerya’da Miskito Hintlileri için gerçekleştirilmiştir (Weller, 2009: 114-122). Ancak hükümetler sıklıkla “ülkesel otonomi” verme noktasına geldiğinde isteksizdir. Zira otonomi vermek çatışmanın kaynağı olarak görülmektedir (Akermak, 2013: 17). Azınlığın baskın olduğu bölgelerde kamu fonksiyonlarının üzerinde merkezin denetim kaybı, sonunda ayrılmaya yol açabilecek tehlikeli bir gelişme olarak görülmektedir.

B) Federalleşme

Federal kavramı Latince; antlaşma, sözleşme ve birleşme anlamında kullanılan “foedus” teriminden türemiştir. Bu kavramdan türeyen federasyon ise, uluslararası kişiliğe sahip bir merkezi (federal) devlet ile

uluslararası kişiliğe sahip olmayan bölgesel federe birimlerin aralarında güvenceli bir yetki paylaşımı yaparak oluşturdukları bir birlik olarak tanımlanmaktadır (Uygun, 2007: 1889). Federalizm, genellikle kurucu birimlerin coğrafi olarak tanımlandığı mekânsal ve yerel bir iktidar bölüşümü şeklinde anlaşılmaktadır. Egemenliğin federasyonu oluşturan merkez ve çevreden oluşan siyasal birimler arasında paylaşılmasını öngören federalizm düşüncesi, bölgesel ve küresel bir bütünleşme teorisi olarak dikkat çekmektedir. Bu düşünce, merkez ve çevre arasında var olan gerilimin farklılıklar yoluyla giderilerek ve birlik diyalektiği sağlanarak devletlerarası bütünleşme veya birleşme amacına dönüktür. Aslında federalizm ulus devletten kaynaklanan siyasal sorunların çözülmesi amacıyla başvurulan bir yönetim sistemi olarak değerlendirilmektedir. Ulus devlet sistemi yerini federasyon sistemine bıraktığı takdirde, çatışmaların önleneceği ve kalıcı barışın sağlanacağı düşünülmektedir (Özdemir ve Aktaş, 1996: 1989-1999). Belirtmek gerekir ki otonomi çözümleri bile hükümetleri kaygılandırırken federalleşme olgusu ayrılma yönünde ilk adım olarak görülecektir.

C) Anayasal Self Determinasyon

Bu yöntem, self determinasyon hakkının doğrudan devletin anayasasına açık bir hüküm olarak konmasıdır. Bu yöntemde self determinasyon hakkı doğrudan uluslararası hukuka dayanmaz. Buna karşın uluslararası aktörler, bir birim hakkını icra etmeye yetkilendirildiğinde böyle bir ulusal hükmü dikkate alabilirler. Aslında anayasal olarak tanınmış self determinasyon ve ayrılma hakkı uygulaması çok nadirdir. Bu konuda sık sık 1977 SSCB Anayasası ve 1974 Yugoslavya Anayasası örnek olarak gösterilir. 7 Ekim 1977 tarihli SSCB Anayasası md. 70, “*Birlik, eşit Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin gönüllü birliğidir ve halkların özgür self-determinasyon haklarının bir sonucu olarak sosyalist federal ilkeye dayanarak kurulmuş bütüncül, federal çokuluslu bir birliktir*” şeklindedir. 72. madde, “*her birlik Cumhuriyeti SSCB’den serbestçe ayrılma hakkına sahiptir*” demektedir. 78. madde ise, “*Birlik Cumhuriyetlerinin sınırlarındaki değişiklikler SSCB tarafından onaylanacaktır*” demektedir. Bu hüküm, 72. maddeyi anlamsızlaştırmakta olup SSCB, ayrılma değil, federal bir devletin “dağılması-çözülmesi” olarak değerlendirilmelidir (Weller, 2009: 155). 1974 Yugoslavya Anayasası da bir yandan cumhuriyetlerin ayrılma hakkını tanıırken, öte yandan md 5/4’de Federasyonun sınırlarının tüm cumhuriyet ve otonom bölgelerin rızası olmadan değiştirilemeyeceğini düzenleyerek bu hakkı ölü bir halde bırakmıştır. Dolayısıyla Yugoslavya olayı da olağanüstü siyasi ve çatışma koşullarından kaynaklanan *de facto* bir “parçalanma” süreci olarak görülebilir (Taşdemir, 1996: 280-281).

SONUÇ

BM Anlaşmasında yer almasına rağmen self determinasyon hakkı tanımlanmamış, kapsamı ve parametreleri belirlenmemiştir. Bu durum kavrama farklı dönemlerde farklı anlamların yüklenmesine neden olmaktadır. Sömürgecilik sona ermesine rağmen dinamik bir hak olarak ayrılıkçı birimleri cezbetmeye devam etmektedir. Günümüzde özellikle içsel ve ekonomik boyutlu self determinasyon hakkı revaçtadır.

Ayrılma hakkı ve self determinasyon, demokrasinin bir genişlemesi değildir. Ayrılma hakkı ile demokratikleşme arasında paralellik kurmak hatalıdır. Ayrılma mücadeleleri kapsamlı insan hakları ihlalleri ortaya çıkarmaktadır ve demokrasiye öldürücü bir tehdit yöneltebilmektedir. Zira ulusal self determinasyon hakkının ayrılma hakkı olarak görülmesi halinde ayrılan devletler yeni azınlıklar yaratacaktır (Thomas, 1997: 24-25).

Negatif bir kavram olarak görülen tek yanlı ayrılma hakkıyla ilintili self determinasyon hakkı sorunsaldır. Zira devletlerin toprak bütünlüğü ilkesiyle ters düşmektedir. Uluslararası hukuk sisteminin bir yandan ana devletin toprak bütünlüğünü korurken, öte yandan ayrılmaya olanak tanınması elbette bir çelişki olup bu “aynı anda iki ata binmek” gibidir (Christakis, 2015: 2).

Günümüzde toprak bütünlüğü ilkesi yeni devletlerin ortaya çıkmasını engellemekte fakat yeni devletlerin devlet olma kriterlerini bir kez yerine getirdikten sonra otomatik olarak doğmadıklarını kesinleştirmektedir. “Yaygın tanıma” devlet olmada önemli rol oynamaktadır. Yugoslavya’nın parçalanması örneğinden hareket edersek, güçlü ve zengin devletler “diplomatik tanıma” yöntemini kullanılarak çok etnikli, zayıf ve kırılğan devletleri rahatlıkla parçalayabilmektedirler.

Devlet uygulamalarına baktığımızda Soğuk Savaş dönemi boyunca devletlerin toprak bütünlüğü ilkesine üstünlük tanındığı görülmektedir. Sömürgeci olmayan ortamlarda self determinasyon ilkesi ülkesel bütünlük ilkesine tabi kılınmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise self determinasyon ve ayrılma amaçlı çatışmalarda artış olduğu gözlemlenmektedir. Tek yanlı ayrılma girişimleri özellikle Gürcistan, Moldova, Azerbaycan, Ukrayna, Sırbistan gibi yenice bağımsız devletlerde meydana gelmektedir. Katalan, İskoç ve Flaman örneklerinde olduğu gibi bir yandan bütünleşmeye çalışan Avrupa’da da “bağımsızlık” sloganlarını yükselmektedir. UAD, Kosova konusundaki danışma görüşünde sadece bağımsızlık bildirgesi ilanı fiilini değerlendirmiş fakat bağımsızlık bildirgesinin kendi kaderini tayin hakkı bağlamında hukuki sonuçları itibarıyla bir değerlendirmesini yapmamıştır. Divan Kosova’nın bağımsızlığını onaylamadığı gibi bu konudaki tartışmaları da sona erdirmemiştir.

ABD'nin desteği ile Kosova'nın bağımsız devlet olması, sömürgecilik bağlamı dışında toprak bütünlüğü ilkesinin öneminin sorgulanmasına yol açmıştır. Kosova'nın bağımsızlığını meşrulaştırmak için ileri sürülen “düzeltici ayrılma hakkı”, Kosova örneğinde geçerli değildir. Batı'nın Kosova'nın “kendine özgü bir durum” olduğu, başka Kosova olmayacağı argümanı ise evrensel onay elde edememiştir. Rusya, önce Güney Osetya ve Abhazya, son olarak Kırım'ın entegrasyonu ile Batı'dan Kosova'nın intikamını almıştır.

Self determinasyon ve ayrılma amaçlı çatışmaları çözüme müzakere yöntemi de bir seçenektir. Amaç, ayrılma talebini otonomi ya da federasyon ile değiştirmektir. Ancak hükümetler “ülkesel otonomi” tanımak ya da federalleşme taleplerini karşılamakta isteksizdir. Zira bu ara çözümler ayrılma yönünde ilk basamak olarak kullanılmaktadır. 2005 Irak örneğinde olduğu gibi bölgesel özerklik tanımak ve federasyon kurmak, etnik ve dini-mezhpsel çatışmaları çözüme başarılı olmayabilmektedir.

Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için, self determinasyon hakkı, sömürgecilik bağlamı dışında yeniden yorumlanmalı ve çerçevesi kesin olarak çizilmelidir. UAD, Kosova konusundaki danışma görüşünde bu şansı değerlendirme yoluna gitmeyerek bir fırsatı tepmiştir. Aksi halde genişletilmiş bir self determinasyon hakkı, Pandora'nın kutusunu açmak anlamına gelecektir. Hali hazırda dünya üzerinde 6000 etnik grubun olduğu hesaba katılırsa her etnik, dinsel ve dilsel grubun ayrılma taleplerinin karşılanması, sınırsız parçalanmaya sebep olacaktır ki uluslararası barış, güvenlik ve istikrarı temin etmek imkânsız hale gelecektir.

Sonuç olarak Soğuk Savaşın sona ermesi, egemenlik ve ülkesel bütünlük kavramlarına zorluklar çıkarmakla birlikte fiiliyatta ayrılma konusundaki geleneksel görüşleri kökten değiştirmemiştir. Günümüzde tek yanlı ayrılma hakkı uluslararası hukukun bir normu haline gelmemiştir. Kosova dışında, 1990'lardan bu yana ayrılan birimler, devlet olarak “yaygın tanıma” elde edememiş ancak “donmuş çatışmalar” çoğalmıştır.

¹ Sömürge ülkesi olup da tek yanlı başarılı ayrılma örneklerine şunlar gösterilebilir: Endonezya'nın Hollanda'dan, Doğu Vietnam'ın Fransa'dan, Cezayir'in Fransa'dan ve Gine-Bissau'nun Portekiz'den ayrılması.

Başarısız olan sömürge-dışı tek yanlı ayrılmalara örnek ise şunlardır: Tibet'in Çin'den, Katanga'nın Kongo'dan, Biafra'nın Nijerya'dan, Tamil Elam'ın Sri Lanka'dan, Bougain Ville'in Papua Yeni Gine'den, Sırp Karia'nın Hırvatistan'dan, Anjouan'ın Comor İslam Cumhuriyetinden, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan, Somaliland'in Somali'den, Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu'ndan, Keşmir'in Hindistan'dan, KKTC'nin Kıbrıs Cumhuriyetinden, Gagavuzya ve Transdinyester'in Moldova'dan, Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ve Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılması.

Başarılı sömürge-dışı tek yanlı ayrılmalara ise şunlar örnektir: Bangladeş'in Pakistan'dan, Eritre'nin Etiyopya'dan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Slovenya,

ULUSLARARASI HUKUKTA TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ, TANIMA
DOKTRİNİ VE BİR NORM OLARAK AYRILMA HAKKI

Sırbistan ve Kosova'nın Yugoslavya'dan ve Güney Sudan'ın Sudan'dan ayrılması (Anderson, 2013: 353-354).

²

www.radikal.com.tr/dunya/ispnya_basbakanindan_72_saat_sonra_referandum_aciklamasi-, (Erişim Tarihi: 11Nisan 2015).

³ Başkenti Simferopol (Akmescit) olan Kırım'ın yüzölçümü 26.100 km²'dir. 2013 yılında nüfusu yaklaşık iki milyon (1.967.119) olan Kırım'da nüfusun % 58'ini Ruslar, % 24'ünü Ukraynalılar, % 12'sini Tatarlar ve geriye kalan kısmını ise Ermeniler, Yahudiler ve Yunanlılar oluşturmaktadır (Bkz., "Ukraine & Crimea, Current Context", 2014).

KAYNAKÇA

- ACER, Yücel. (2014), “Kırım’ın İlhakı ve Uluslararası Hukuk”, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/kirim-in-ilhaki-veuluslararasi-hukuk/> (3Aralık 2014).
- AKERMARK, Sia Spiliopulon. (2013), “Internal Self-Determination and the Role of Territorial Autonomy as a Tool for the Resolution of Ethno-Political Disputes”, *International Journal on Minority and Group Rights*, Cilt 20, ss.5-25.
- AKTOPRAK, Elçin. (2011), “Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği”, https://www.academia.edu/1082018/_Ulus-Devletin_Dönüşümünde_İspanya_Modeli_ve_Katalonya_Örneği_Sayı_6,_2011_ss._21-45. (13 Ocak 2015).
- Allott, Philip (1993), “Absolute Right or Social Poetry?”, Christian Tomuschat (Ed.), *Modern Law of Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London.
- ANDERSON, Glen. (2013), “Secession in International Law and Relations: What Are We Talking About?”, *Loy.L.A.Int'l & Comp.L. Rev.*, Cilt 35, ss.343-388.
- ARSAVA, A. Füsün. (1993b), *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara.
- ARSAVA, A. Füsün. (2009c) “Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 5, No 17, ss. 1-21.
- ARSAVA, A. Füsün. (1981a), “Self-determinasyon Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aaland Adaları Sorunu”, *Seha L. Meray’a Armağan*, Cilt I, Ankara: A.Ü.S.B.F.
- BARCIA, Marta Garcia. (2014), “Catalonia: The New European State?”, *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Cilt 20, No 3, ss.399-420.
- BAYILLOĞLU, Uğur, (2011), “Uluslararası Adalet Divanı Kosova’nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?”, *TBB Dergisi*(92), ss.287-311.
- BORA, Birce. (2014), “İskoçya Bağımsızlığa Hayır Dedi.”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/27231141.asp> , (19 Eylül 2014)
- BUCHANAN, Allen. (2004), *Justice, Legitimacy, and Self-Determination*, Oxford: Oxford University Press.
- CASSESE, Antonio. (1995), *Self-Determination of Peoples*, Cambridge: Cambridge University Press.
- CATALA, Amandine. (2013), ”Remedial Theories of Secession and Territorial Justification”, *Journal of Social Philosophy*”, Cilt 44, No.1, ss.754-94.
- CRAWFORD, James. (2006), *The Creation of States in International Law*, Oxford: University Press.
- CHRISTAKIS, Theodore. (2015), Self-Determinasyon, Territorial Integrity and *Fait Accompli* In The Case of Crimea, *ZaöRV/Heidelberg JIL* Cilt 7, No1.
- CONNOLLY, Christopher K.. (2013), “Independence in Europe: Secession, Sovereignty, and the European Union”, *Duke Journal of Comparative & International Law*, Cilt 24, ss.51-104.
- FABRY, Mikulas. (2012), “The Contemporary Practice of State Recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and Their Aftermath”, *Nationalities Paper: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 40, No 5, ss.661-676.
- GARDAM, Judith Gail. (1993), *Non-Combatant Immunity As a Norm of International Humanitarian Law*, La Haye: Martinus Nijhoff Publishers.
- GÜRSELER, Ceren. (2014), “Kırım’ın “Self-Determinasyonu” Nasıl Yorumlanabilir?” *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 43, ss.87-115.
- HALPERIN, Morton H. (1992), David J. Scheffer ve Patricia L. Small, *Self-Determination in the New World Order*, Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace.

- HANNUM, Hurst. (1996), "Self-Determination in the Post-Colonial Era", (eds.) Donald Clark ve Robert Williamson, *Self-Determination: International Perspectives*, MacMillian and St. Martin's Press.
- KER-LİNDASAY, James. (2013), "Preventing the Emergence of Self-Determination as a Norm of Secession: An Assessment of the Kosovo "Unique Case" Argument", *Europe-Asia Studies*, Cilt 65, No 5, ss.837-856.
- MCCORQUODALE, Robert. (1994), "Self-determination: A Human Rights Approach", *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 43, ss.857-885.
- MUHARREMI, Robert. (2010), "The European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX) from the Perspective of Kosovo Constitutional Law", *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 70, ss. 357-379.
- NATICCHIA, Chris. (2005), "Recognizing States and Governments", *Canadian Journal of Philosophy*, Cilt:25, No:1.
- POMERANCE, Michla. (1982), *Self-Determination in Law and Practice*, La Haye: Martinus Nijhoff Publishers.
- ÖZDAL, Habibe. (2014), "Ukrayna'da Anlaşmaya Varıldı mı?", USAK, <http://www.usak.org.tr/print.php?id=2239&z=6> (1 Aralık 2014).
- ÖZDEMİR, Yavuz ve AKTAŞ, Elif. (1996), "Federalizmi Anlamak", *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 8, Yaz 2013, ss.1989-1999.
- SAĞLAM, Mühdan. (2014), "21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 69, Sayı 2.
- SOLMAN, Jean. (1993), "Internal Aspects of the Right to Self-Determination", Christian Tomuschat (Ed.), *Modern Law of Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London.
- TALMON, Stefan. (2005), "The Constitutive versus the Declaratory Theory of Recognition: Tertium non Datur?", *British Year Book of International Law*, Cilt 75, Sayı 1.
- TAŞDEMİR, Fatma. (1996), "Yeni Dünya Düzeninde Self-Determinasyon", *G.Ü. İİBF Dergisi*, Cilt 12, No 1-2, ss.271-283.
- TAŞDEMİR, Fatma ve Gökhan Albayrak, (2012), "Kosova'nın Bağımsızlık İlanı ve Self Determinasyon Hakkı", Murat Saraçlı (Ed.), *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, bigbang Yayınları, Ankara, s.235-2269.
- THOMAS, Raju G. C. (1997), "Self Determination and International policy", *World Affairs*, Cilt 160, No 1, ss.17-33.
- TOMUSCHAT, Christian. (1993), "Self-Determination in a Post-Colonial World", Christian Tomuschat (Ed.), *Modern Law of Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London.
- UYGUN, Oktay. (2007), *Federal Devlet Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- UZ, Abdullah. (2007), "Teori ve Uygulamada Self Determinasyon Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, No 9, ss.60-81.
- VIDMAR, Jure. (2012), "Territorial Integrity and the Law of Statehood", *The Geo. Wash. Int'l. L. Rev.*, Cilt 44, ss.697-747.
- WEIMER, Steven. (2013), "Autonomy-Based Accounts of the Right to Secede", *Social Theory and Practice*, Cilt 39, No 4, ss.625-642.
- WILSON, Heater A. (1988), *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, Oxford: Clarendon Press.
- WELLER, Marc. (2009), "Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments", *The European Journal of International Law*, Cilt 20, No 1, ss.111-165.
- WOLFF, Stefan ve Annemarie Peen Rodt, (2013), "Self-determination After Kosovo", *Europe-Asia Studies*, Cilt 65, No.5, ss.799-822.
- WYDRA, Doris. (2004), "The Crimea Conundrum: The Tug of War Between Russia and Ukraine on the Questions of Autonomy and Self-Determination", *International Journal on Minority and Group Rights*, Cilt 10, Sayı 2, ss.111-130.

Recognition/ Non Recognition in International Law, ILA, Sofia Conference (2012), ss.1-18, <http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/1032>, (28 Kasım 2014).

United Nations Millennium Declaration, UN General Assembly Resolution, A/RES/55/2, 18 September 2000.

East Timor (Portugal v. Australia) Judgment of June 1995, <http://www.icj-cij.org/docket/files/84/6809.pdf>, (11 Mart 2015).

Online Etymology Dictionary, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=secession&searchmode=none (12 Ocak 2015).

Oxford Dictionaries, http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/secession?q=Secession#secession__6 (11 Mart 2015).

“Ukraine & Crimea, Current Context”, May 9, 2014 Edition, *California History-Social Science Project*, <http://chssp.ucdavis.edu/current-context/cc-ukraine.pdf>. (11 Mart 2015).

International Court of Justice, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, 22 July 2010, [http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf?PHPSESSID=7954c054\(22.07.2015\)](http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf?PHPSESSID=7954c054(22.07.2015))